

K A N O N
FOR
DESIGN OG KUNSTHÅNDVÆRK

**Thorvald Bindsbølls
livsværk**

1. Tegning af Robert Storm Petersen i vittighedsbladet "Gnisten" 25.4. 1908. Det Kgl. Bibliotek. Fra "Thorvald Bindsbøll – en dansk pioner", Kunstindustrimuseet, 1997.

2. Exlibris, tegnet mellem 1897 og 1906. Fra Kunstindustrimuseets billedsamling, foto: Pernille Klemp. (Thorvald Bindsbøll – dansk pioner)

3. Carlsberg etikette, tegnet af Thorvald Bindsbøll, 1904, Kunstindustrimuseets billedsamling. Foto: Pernille Klemp.

"Når jeg som barn stod der på passende afstand og betragtede busten (af Thorvald Bindsbøll) uden for Skagens Museum, syntes jeg, at Thorvald Bindsbøll måtte være en trolde ... Hans fade og krukke og smykker med særlige slyngornamenter var på samme tid uhyggelige og skønne ... Thorvald Bindsbølls slyngornamenter (viser) alle de modsætninger og kontraster, der spænder sig mod hinanden i livet og kunsten. Man bliver aldrig færdig med at prøve at tyde deres tegn." (Fra Hanne Marie Svendsens roman Skysamleren, 2005)

Thorvald Bindsbøll (1846-1908) er en af Danmarks mest originale dekorative kunstnere. Hans værker er fyldt af energi, vitalitet og kraft og er helt deres egne.

Bindsbøll var optaget af arbejdet med overflade og ornamentik frem for konstruktion og form, og hans værker er til stadig inspiration for mange kunsthåndværkere og designere i dag.

Først og fremmest er han kendt for sin anderledes levende keramik, smykker, bogbind, sølv og møbler. Internationalt blev han i samtiden især anerkendt for sin bogkunst, og han deltog i verdensudstillingerne i de sidste årtier af 1800-tallet. Mange kender i dag Bindsbølls stil fra bl.a. hans Carlsberg Hof-etikette, der stadig er i brug og har siddet på milliarder af flasker. Etiketten er levende og fortællende med den lille humleblomst.

Thorvald Bindsbøll blev født i 1846 i København i en kunstnerisk familie. Hans far var arkitekten M.G. Bindsbøll (1800-56), som blandt andet har tegnet Thorvaldsens Museum. Thorvald Bindsbøll blev meget frit opdraget og måtte i vid udtrækning gøre, som han ville. Som voksen sagde han ofte sin mening meget direkte, og det var derfor ikke uden grund, at han fik kælenavnet "Bølle".

Bindsbøll var, fra han var helt lille, interesseret i at tegne og male og var optaget af kunst og arkitektur. I årene 1861-76 uddannede han sig til arkitekt på Kunstakademiet i København. Men han fik kun få byggeopgaver gennem årene. Han tog desuden polyteknisk eksamen i kemi.

Siden barndommen havde Bindsbøll tegnet broderimønstre til sine søstre og andre kvinder, som han kendte. I begyndelsen af 1880'erne begyndte han at interessere sig for keramik, og da kom der for alvor gang i hans løbebane som formgiver. I broderimønstrene arbejdede Bindsbøll i 1870'erne med en ornamentik, der er geometrisk opbygget og inspireret af antikkens gulvmosaikker og loftsdekorationer. Fra 1890'erne gik han væk fra det strengt geometriske og udviklede en langt mere fritvoksende og bevægelsesfyldt ornamentik. På tidens store udstillinger opnåede Bindsbøll international anerkendelse, bl.a. på Verdensudstillingen i Paris i 1900.

Bindsbøll – historisk kontekst og stil

Perioden fra omkring 1880 og frem til 1908, hvor Bindsbøll døde, tegner overgangen mellem to århundreder. Det er en tid præget af brud og forandring. Det er både fornuftens og drømmenes tidsalder – en tidsalder for både sjælelig fordybelse og for teknologi- og maskinfascination.

4. Til venstre: Broderimønster. Blyant og akvarel, 1880. Udført til Johanne Bindesbøll og Kristine Konstantin-Hansen. Kunstindustrimuseets billedsamling, Foto: Pernille Klemp.

5. Til højre: Tapet af William Morris, 1879. Morris er en del den engelske Arts and Craft-bevægelse, Kunstindustrimuseet. Foto Pernille Klemp.

7. Emil Gallé: "Ophelias buket", 1891, Kunstindustrimuseet. Fad, glaseret ler tøj. Udført i J. Wallmanns værksted, Utterslev 1884, foto: Pernille Klemp.

8. Fad af Bindesbøll, glaseret ler tøj. Udført i J. Wallmanns værksted, Utterslev 1884, Kunstindustrimuseet, Foto: Pernille Klemp.

6. Art Nouveau-bygning, med organisk dekoration, arkitekt Victor Horta, 1898-1900, Brusel. Art Nouveau katalog, Redaktør, Paul Greenhalgh, Victoria and Albert Museum, London, 2000.

Bindesbøll og dansk skønvirke

Thorvald Bindesbøll hørte til skønvirke-bevægelsen, der hentede stor inspiration i den engelske Arts and Crafts Movement. Udgangspunktet var en reaktion på, hvad man opfattede som industrialiseringens åndløse produkter og fabriksarbejdets monotone arbejdsprocesser. Bevægelsens mål var at genskabe respekten for håndværket og skønheden gennem et samarbejde mellem arkitektur, håndværk og kunst. I 1887 dannede de danske kunsthåndværkere sammenslutningen "Dekorationsforeningen" med Bindesbøll som en slags frontfigur. Formålet med foreningen var at forny og udbrede kunsthåndværket på industriel basis og derved gøre det til folkeeje. Dens idé var, at kunsten og håndværket skulle være i samspil. Den danske skønvirke-bevægelse var på én gang optaget af de nordiske håndværkstraditioner og den nordiske mytologi og interesseret i at søge ny inspiration i ikke-vestlige kulturers formgivning: orientalsk kunst og kunsthåndværk, præcolumbiansk kunst mm.

Inspirationen fra Arts and Crafts

Arts and Crafts-bevægelsen bredte sig til det meste af Europa og USA, og der udvikledes forskellige udtryksformer og stilbetegnelser, bl.a. Jugendstil i Tyskland og Østrig og art nouveau i Frankrig. På trods af disse stilarters åbenlyse forskelligheder var der også flere sammenfaldende stiltræk: linier i bevægelse samt plantemotivernes dekorative ornamentik. I Thorvald Bindesbølls værker ses begge dele. Plantemotivet blev hurtigt forenklet og udviklede sig til abstrakte, slyngede former, som kan ligne skyer, tang og andre organiske vækster. I forbindelse med at Arts and Crafts-bevægelsen blev udbredt, og industrialiseringen tog til, blev der i sidste halvdel af 1800-tallet grundlagt en ny type museer til kunstindustri og kunsthåndværk. Det Danske Kunstindustrimuseum blev oprettet i 1890, og museet begyndte at indsamle værker af Bindesbøll.

Bindesbølls keramik

Thorvald Bindesbøll beskæftigede sig med keramik fra 1880, og frem til 1906 nåede han at udføre flere hundrede keramiske arbejder og at udvikle sin helt egen stil. Størstedelen af de keramiske værker er drejet af pottemagere efter kunstnerens anvisninger eller arbejdstegninger, hvorefter han selv dekorerede i det bløde ler og påførte glasur. Bindesbøll arbejdede i den traditionelle pottemagerteknik, hvor fade, krukke m.m.

10. Krukke med tang og skyformede dekorationer af Bindsbøll, glaseret keramik. Udført i G. Eifrigs værksted, Valby 1893, Kunstindustrimuseet, foto: Pernille Klemp.

11. Krukke, Bindsbøll, glaseret ler tøj. Udført i G. Eifrigs værksted, Valby 1892, Kunstindustrimuseet, Pernille Klemp.

12. Wassily Kandinsky "Black lines" no. 189 1913. Olie på Lærred 51x51 inc. Solomon Guggenheim Museum, New York, fra bogen "THE SHOCK OG THE NEW" af Robert Hughes, Thames and Hudson, 1980.

drejes op i ler, som overtrækkes med en tynd vælling af pibeler (begitning); derpå kan ornamentter og figurer tegnes og skræbes ud. Før brændingen glaseres fadet og farverne males på. De første fade, Bindsbøll fremstillede, var lidt stive og meget stramme i den stærkt geometriske dekoration. Med tiden blev hans keramik stadig mere fri i sin dekorationsform, hvilket blandt andet kan ses i en krukke med tanglignende motiver fra 1887.

Den abstrakte, kraftfulde keramik fra 1890'erne

I 1890'erne udviklede Bindsbølls keramik sig for alvor, og hans dekorative stil blev fra at være en form for planteornamentik mere stiliseret og abstrakt. Det er værker, der er fulde af energi, vitalitet og kraft. På krukken (Billede 11) har Bindsbøll brugt enkle, store og brede penselstrøg i en fri og flydende komposition. Farvetonerne er få og spænder fra hvidt, over gråt til sort. Nogle steder skinner lerets gule farve igennem som en understrøm. I denne krukke arbejder Bindsbøll med karakteristiske modsætninger mellem skyagtige, bløde ornamentter, der komponeres sammen med mere stramme, geometriske formenter – modsætninger, der skaber energi og sprængkraft. I et fad fra 1892 har han udtrykt sig med stor abstraktionsgrad og energi. (Billede 10)

Abstraktion hos Bindsbøll

Det essentielle hos Bindsbøll er hans abstrakte formverden, som gør op med den fotografiske imitation, som ses i naturalismen. I mange af sine arbejder har han foregrebet 1900-tallets abstrakte kunst. I perioden 1909-1914 udviklede Wassily Kandinsky (1866-1944) det første abstrakte maleri. Senere fulgte bl.a. Kazimir Malevitjs Sort kvadrat (1909-1915), Piet Mondrians (1872-1944) Mole og hav (1915) og Yves Kleins (1928-1962) blå Monokromer (1950-1960). Bindsbølls abstrakte ornamentik er dog sjældent blevet sidestillet med billedkunsten, hvilket skyldes, at der ofte trækkes en skillelinie mellem maleri og kunsthåndværk, der herved opfattes som adskilte universer. Bindsbølls pionervirksomhed, hvad angår abstraktionens former, kan bedst beskrives som netop grænseoverskridende.

13. Til højre: Piet Mondrian Pier and Ocean 1915 Olie på lærred 34x34 ins. Gemeentemuseum, The Hague, fra bogen "THE SHOCK OG THE NEW" af Robert Hughes, Thames and Hudson, 1980.

14. Krukke af Bindesbøll, glaseret lertøj. Højde 30,8 cm. Udført i G. Eifrigs værksted, Valby 1906, Ehlers samling, Haderslev.

19. Tsuba af jern med blommetræ i gennembrudt arbejds, usigneret, Nishigaki-stil. Midt Edo (1703 -1771), 8,3 x 8,2 x 0,55 cm., Kunstindustrimuseet, Foto: Ole Woldbye og Pernille Klomp.

15. Japansk træsnittryk, Tagawa, Awa Province, Naturo Rapids, 1955, Art Nouveau katalog, Redaktør, Paul Greenhalgh, Victoria and Albert Museum, London, 2000.

16. Tegning til keramisk fad. Blyant og akvarel. Thorvald Bindesbøll, 1899, Kunstindustrimuseet, foto: Pernille Klomp.

Mexicansk og japansk inspiration

I Thorvald Bindesbølls bogsamling fandtes mange bøger om ikke-europæisk kunst. Hans inspiration fra Orienten og indiansk kunst i Mexico ses tydeligt i hans ornamentter. Bindesbøll var som mange andre kunstnere og kunsthåndværkere fra hans tid også interesseret i japansk kunst.

I 1854 måtte Japan åbne sine havne for europæiske og amerikanske skibe. De havde været lukket for europæerne siden 1500-tallet. Japan og Europa begyndte nu at handle med hinanden, og en større strøm af japansk kunsthåndværk blev eksporteret til Europas hovedstæder og blev blandt andet vist på verdensudstillingerne. I Vesten bredte inspirationen fra japansk kunsthåndværk sig, og der blev tale om en japanistisk bølge, der boomed i slutningen af 1800-tallet i Europa. I japansk kunsthåndværk ses en fascination af alt levende i detaljer og close-ups og af et enkelt, men meget levende formsprog. Endvidere ses der i Japan en stor forkærlighed for dekoration af flader, hvilket blandt andet kommer til udtryk i den japanske tsuba-kunst.

Tsuba er en parerplade til samurai-sværdet, dvs. den plade, der beskytter hånden under kamp. Denne plade er samtidig et slags smykke til sværdet. De japanske parerplader har en forhistorie, der går langt over tusind år tilbage i tiden. Men man skal frem til Muromachi-perioden (1392-1568) for at finde begyndelsen til den udvikling, der skulle gøre sværdprydelse til en rig og selvstændig kunstart i Japan. De tidlige parerplader er oftest ret rustikke jernplader med smukke dekorationer, der er skabt ved gennembrydning af pladen. (Billede 19 og 20) I Edo-perioden (1603-1868) udvikledes parerpladerne til smukke kunstværker, hvor flere forskellige metaller blev anvendt: guld, sølv, kobber og forskellige legeringer i kombination med den grundliggende jernplade.

Der synes at være korrespondancer mellem de japanske tsubaer og Bindesbølls dekorationsmotiver, især på fadene. Det vides ikke, om Bindesbøll har hentet direkte inspiration fra tsubaerne. Tsubaer blev for første gang præsenteret på Verdensudstillingen i Wien i 1873 og vakte stor beundring i Europa. Kunstindustrimuseet har en stor samling af dem.

Inspirationen fra Japan kommer også til udtryk på andre måder. I en stor krukke fra 1906 har Bindesbøll ladet sig inspirere af den japanske kunstner Katsushika Hokusai (1760-1849) berømte farvetræsnit af en stiliseret bølge fra ca. 1830. I Bindesbølls version er det blevet til en frådende bølge med viltre, kaotiske skumsprøjt.

17. Fad, glaseret lertøj. Udført i G. Eifrigs værksted, Valby 1901, Kunstindustrimuseet, Foto: Pernille Klomp.

18. Fad, glaseret lertøj. Udført i G. Eifrigs værksted, Valby 1901, Kunstindustrimuseet, Foto: Pernille Klomp.

20. Skål, sølv. Udført hos hofjuvelér A. Michelsen, København 1900, Kunstindustrimuseet, foto: Pernille Klomp.

21. Udkast til smykker, udført til guldsmed Holger Kyster, Kolding 1908; tusch. Museet på Koldinghus, Kolding.

22. Holger Drachmanns "troldtøj" er her indbundet af Bindsbøll, i samarbejde med August Jerndorff og Joakim Skovgaard. Bogen er bindes med læder mosaik og skabt af bogbinder Anker Kyster 1899, Kunstindustrimuseet, Foto: Ole Wolbye og Pernille Klomp.

Sølvstøj

Efter at have arbejdet intensivt med keramik i 25 år skiftede Bindsbøll i 1904 meget brat over til at arbejde med sølv. Herefter arbejdede han udelukkende med sølv frem til sin død i 1908.

Det var kgl. hofjuvelér Carl Michelsen, der allerede i 1898 engagerede Bindsbøll til at tegne sølvstøj for sit eget firma. Senere arbejdede han for forskellige andre sølvsmede. På Verdensudstillingen i Paris i 1900 fik Bindsbøll stor anerkendelse for sine sølvarbejder. I sølvet arbejdede han videre med sin særprægede og enestående ornamentik, med skyformationer, blad- og planteornamenter i vækst. I 1900 skabte han en sølvskål, der giver associationer til vand, bølger i bevægelse og bølgetoppe, tegnet for Kongelig Dansk Yachtklub. (Billede 20)

Samarbejdet med Holger Kyster

De fleste af Bindsbølls sølvarbejder blev udført hos den unge guldsmed Holger Kyster fra Kolding i årene fra 1904 og frem Bindsbølls død i 1908. Mellem de to udvikledes et frugtbart og intenst samarbejde. I Kyster fandt Bindsbøll en håndværker, der forstod at omsætte hans ofte lidt henkastede tegninger til sølvgenstande af høj kvalitet. Efter Bindsbølls død fortsatte Holger Kyster med at arbejde efter hans tegninger og i hans ånd. Han havde fået ca. 5000 tegninger fra Bindsbøll gennem deres fireårige samarbejde. Mange af de bestikdele, der bærer Bindsbølls og Kysters stempler, er udført efter 1908. (Billede 22 og 23)

Bogbind og grafik

Thorvald Bindsbølls arbejde med bøger og tryksager er uden tvivl den del af hans livsværk, der er nået bredest ud. Udover at være keramikker og det, man i dag ville kalde møbeldesigner og smykkedesigner, virkede Bindsbøll også som bogkunstner og grafisk formgiver. Han skabte luksusbogbind og bogomslag, plakater, bladhoveder, brev- og forretningspapirer, mærkater, exlibris og bogbinderstempler.

Hans hovedværk indenfor bogdekoration er et bogbind fra 1889-1890 til Holger Drachmanns Troldtøj, hvor han samarbejdede med sine venner Joakim Skovgaard og August Jerndorff.

I Kunstindustrimuseets Billedsamling findes 6000-7000 tegninger, skitser og tryksager af Bindsbøll.

23. Fiskepakhuse på Skagen, 1910 af Thorvald Bindsbøll. (I Kanonbogen om Bindsbøll, "fra Politikens forlags arkiv")

Arkitektur – fiskepakhuse i Skagen

Thorvald Bindsbøll havde kun få opgaver som arkitekt. Udover to herregårde i Sverige og enkelte villaer fik han kun opført få bygninger. Et af hans arkitekturprojekter er dog blandt de mest kendte og elskede bygningskomplekser i Danmark, nemlig fiskepakhuse i Skagen (1905-07). De hører til blandt de æstetisk og funktionelt mest helstøbte bygninger fra perioden.

Bindsbølls betydning for eftertiden

Thorvald Bindsbølls ornamentik og billedsprog foregreb 1900-tallets kunst, og hans alsidige talent blev benyttet i talrige sammenhænge. Også i dag ses inspirationen fra den store pioner i værker af fremtrædende kunstnere, der fortsat fascineres af hans originalitet og moderne udtryksform. Hver ny kunstnergeneration må forholde sig til Bindsbøll.